

Martin Heidegger

ΣΗΜΕΙΑ

ΓΛΩΣΣΑ, ΠΑΡΑΣΤΗΜΕΝΗ ΩΣ ΑΠΛΗ ΣΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ, προσφέρει το έ-
δαφος για την τεχνικοποίηση της γλώσσας με την έννοια της
θεωρίας των πληροφοριών. Η από εδώ ορμώμενη διαμόρφωση
της σχέσης του ανθρώπου με την γλώσσα ικανοποιεί κατά τον
δεινότατο τρόπο, το αίτημα του Karl Marx: Προέχει ν' αλλάξου-
με τον κόσμο.

Άραγε θα δουν ποτέ οι άνθρωποι τη ριζική απανθρωπιά της επιστήμης,
που τώρα τους θαμπώνει, κι επιπλέον θα την παραδεχθούν εγκαίρως; Η
κυριαρχία της υπολογιστικής νόησης έχει κάθε μέρα και αποφασιστικότερες
επιπτώσεις επάνω στον ίδιο τον άνθρωπο και τον εξευτελίζει κάνοντάς τον
διαθέσιμο απόθεμα μιας άμετρης «χρηστικής» νόησης με όρους μοντέλων.
Μέσω της επιστήμης η φυγή εμπρός στη μη υπολογιστική νόηση οργανώνεται
και παγιώνεται σε θεσμό.

ΤΟ ΕΚΠΑΛΗΚΤΙΚΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ παραμένει, ότι ήταν ικανοί να
διακρίνουν το λεχτέο ήδη στη συγκάλυψή του μέσα από έναν προδράμοντα
συγκρατημό. Ήταν ικανοί για αυτό διότι τους ανέμενε η γλώσσα τους —ο
δομητέος οίκος της παρουσίας των παρόντων —για να κατοικήσουν, οικοδο-
μούντες, μέσα του.

Με την ευστροφία που κυριαρχεί σήμερα στην ομιλία και στη γραφή πα-
ραμένει το δυσκολότερο, να υπηρετηθεί ένας απλός, θεμελιακός λόγος, και ένας
τέτοιος, όπου συμβαίνει, να ακουστεί.

Από βουνό και θάλασσα, από ουρανό και νησί, από το (ήδη χιλιосуζητη-
μένο) φως και την προσφορά του, τα εκάστοτε συγκεκριμένα παρόντα, και
προπάντων από αυτό, το οποίο καθ' εαυτό πρώτο επιτρέπει φως-φωτεινό-

τητα και σκοτάδι, πρέπει να εννοηθεί όλη η τέχνη και κάθε γνώση.

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ HEGEL —δύσκολα αποσπάται η κυρίαρχη νόηση από τις μυλόπετρες της διαλεκτικής. Είναι μυλόπετρες που πλέον γυρίζουν στο κενό, διότι η βασική τοποθέτηση του Hegel, η χριστιανική-θεολογική μεταφυσική του, έχει εγκαταλειφθεί και μόνον μέσα της βρίσκει η διαλεκτική του Hegel το στοιχείο και το κράτημά της.

Το ερώτημα παραμένει, εάν η βιομηχανική κοινωνία, που σήμερα θεωρείται η πρώτη και η τελευταία πραγματικότητα —παλαιότερα ονομαζόταν θεός—, μπορεί καν να εννοηθεί επαρκώς με την βοήθεια της μαρξιστικής διαλεκτικής, δηλαδή κατ' ουσίαν με τη μεταφυσική του Hegel. Η μέθοδος της διαλεκτικής διαμεσολάβησης υπεκφεύγει τα φαινόμενα (π.χ. την ουσίωση της μοντέρνας τεχνικής). Η απλή οξυδέρκεια δεν είναι κανένας δρόμος προς αυτό που ακόμα λαθαίνει τη νόησή μας. Η επανάσταση στη νοοτροπία, η οποία επίκειται στον άνθρωπο, δεν έχει ακόμη προετοιμαστεί· μια δημόσια τοποθέτηση δεν είναι επίκαιρη.

Η διαλεκτική είναι η δικτατορία του απροβλημάτιστου. Στα δίχτυα της πνίγεται κάθε πρόβλημα.

Η ΠΛΑΝΗ, ΟΤΙ ΤΟ ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΟ και η εκλογίκευση (έκπτωση της μαγείας) του κόσμου είναι καθ' εαυτά κάτι το ορθολογικό, παραμένει εκτεθειμένη στο ερώτημα για την προέλευση του ορθολογισμού.

[Πρώτη δημοσίευση: Neue Zürcher Zeitung, φ. 21.9.1969. Τώρα: Gesamtausgabe, τ. 13, σ. 211-212].

Μετάφραση-Σχόλιο: Κώστας Γεμενετζής

ΣΧΟΛΙΟ

Η ΓΛΩΣΣΑ, ΠΑΡΑΣΤΗΜΕΝΗ. Συνήθως ασχολούμαστε με τη γλώσσα επιδιώκοντας ν' αποκτήσουμε μια «παράστασή» της. Παρασταίνοντας τη γλώσσα, εμείς γινόμαστε «θεατές» αυτής της παράστασης και κάνουμε «θεωρίες» για τη γλώσσα. Η γλώσσα γίνεται «αντικείμενο» ως απλή σηματοδότηση. Η γλώσσα σηματοδοτεί: δίνει σε κάτι το «εξωγλωσσικό» μια «σημασία». Η γλώσσα, σηματοδοτώντας τα πράγματα κάνει δυνατή την «έκφραση» και την «επικοινωνία», προσφέρει το έδαφος για την τεχνικοποίηση της γλώσσας με την έννοια της θεωρίας των πληροφοριών. Η γλώσσα ως σηματοδότηση παίρνει τη μορφή ενός κώδικα, ενός «τύπου» ο οποίος από-τυπώνει τα πράγματα, στον οποίον εν-τυπώνονται τα πράγματα. Αποτύπωση, εντύπωση σε έναν τύπο θα πει στα λατινικά in-formatio, αρχικά έγχυση σε καλούπι, «πληροφορία». Έκ-φραση θα πει λοιπόν σηματοδότηση ενός σημειομένου, δηλαδή εντύπωσή του, πληροφόρηση σχετικά μ' αυτό. Η «τεχνικοποίηση της γλώσσας» καθιστά κάθε απάντηση σε ένα ερώτημα πληροφόρηση για το ζητούμενο — και ήδη κάθε ερώτημα διατυπώνεται ως «ανάγκη για πληροφόρηση».

Η γλώσσα ως in-formatio εντυπώνει τα πράγματα, τα οδηγεί σε μία προκαθορισμένη μορφή. Η informatio, η πληροφορία, άγεται έτσι από ένα πνεύμα που εντέλλεται την κυριάρχηση επάνω στα πράγματα, το «καλούπι-μά» τους. Ακριβώς αυτός ο χαρακτήρας είναι που κάνει τη γλώσσα να «τεχνικοποιείται», προσφέροντας τη δυνατότητα της κατασκευής του computer, αφού και αυτός ιδιαίτερα βασίζεται στη γλώσσα ως πληροφόρηση-εντολή. Για τον computer μια φράση που δεν έχει ούτε φανερά ούτε συγκαλυμμένα το χαρακτήρα της εντολής-οδηγίας, π.χ. η φράση «βρέχει», είναι αδύνατη. Το «βρέχει» στη γλώσσα του computer έχει νόημα μόνον ως οδηγία, π.χ.: «πάρε την ομπρέλα σου». Η από εδώ ορμώμενη. Δηλαδή από τη γλώσσα ως έκφραση-πληροφόρηση-εντολή-οδηγία διαμόρφωση της σχέσης του ανθρώπου με τη γλώσσα. Η σχέση του ανθρώπου με τη γλώσσα διαμορφώνεται έτσι ώστε ο άνθρωπος, μιλώντας, που θα πει τώρα: δίνοντας-λαμβάνοντας πληροφορίες-εντολές, γίνεται διαχειριστής της ζωής του, κατοικεί σε μια χρηστική-διωχτική αναφορά προς τον κόσμο. Η «ζωή», ερχόμενη σε αυτή τη γλώσσα, γίνεται ένα επιχειρηματικό παιχνίδι. Ικανοποιεί κατά τον δεινότατο τρόπο. Το «δεινότατο» είναι εδώ εκείνο το απειλητικό το οποίο απειλεί τον άνθρωπο στην ίδια του την ουσίωση. Η αλλαγή που επέρχεται με την «τεχνικοποίηση της γλώσσας» είναι από εκείνες που θίγουν τον άνθρωπο ως άνθρωπο. Το αίτημα του Karl Marx: Προέχει να αλλάξουμε τον κόσμο. Η τεχνικοποίηση

της γλώσσας προσφέρει τη δυνατότητα της έκφρασης-πληροφόρησης-εντολής, και έτσι κάνει δυνατή την επιδίωξη, την εκπεφρασμένη επιδίωξη της αλλαγής του κόσμου με την έννοια της «ανάπτυξης», της «προόδου» κ.λπ. Σ' αυτό το φως «αριστεροί» και «δεξιοί» απλώς χειρίζονται τα αντίστοιχα κουπιά της ίδιας βάρκας. Άραγε. Είναι πραγματικά ένα ερώτημα, και όχι ρητορικό σχήμα. Θα δουν ποτέ οι άνθρωποι. Το θέμα δεν είναι να «σκεφτούν», να «αναλύσουν», να «ερμηνεύσουν», αλλά απλώς —να δουν. Είναι θέμα βλέμματος. Πριν από την σκέψη, την ανάλυση, την ερμηνεία έρχεται το καθαρό βλέμμα, αυτό που οι αρχαίοι αποκαλούσαν «νοεΐν». Στην αποκάλυψη αυτής της ενόησης, η οποία συνήθως συγκαλύπτεται από σκέψεις, αναλύσεις, ερμηνείες, έγκεινται, η κάθε μία με τον τρόπο της, η νόηση, η ποίηση και η ψυχανάλυση. *Τη ριζική απανθρωπιά της επιστήμης.* Δεν την βλέπουν. Αυτό το «δεινό» είναι «απάνθρωπο» γιατί οι άνθρωποι ακριβώς δεν το βλέπουν. Εάν ανοίξουν τα μάτια τους και το αντικρύσουν, τότε, όπως λέει ο Heidegger αναφερόμενος σε έναν στίχο του Hölderlin από το ποίημα «Patmos», ο κίνδυνος μεταβάλλεται, και το επικίνδυνο φανερώνεται ως αυτό τούτο το «σωτήριο». Όλα αυτά τα μπορεί ένα βλέμμα και μόνον — αρκεί, οι άνθρωποι να «δουν». *Που τώρα τους θαμπώνει.* Η «ριζική απανθρωπιά της επιστήμης» συνίσταται στο εκθαμβωτικό της, το οποίο «θαμπώνει». Το «ριζικά απάνθρωπο» δεν λέγεται εδώ ηθικο-λογικά, αλλά εννοεί τη λησμοσύνη της ουσίωσης του ανθρώπου από τον ίδιο τον άνθρωπο. Αυτή η τύφλωση δεν οφείλεται στην έλλειψη φωτός, αλλά κατά κάποιον τρόπο στο υπερβολικό, στο υπέρμετρο φως, που θαμπώνει. Ο άνθρωπος δεν έχει αρκετή απόσταση από την επιστημονική-τεχνική νόηση. Είναι παραδομένος στη σαγήνη της. *Και επιπλέον θα την παραδεχτούν εγκαίρως;* Υπάρχει άραγε καιρός για το «σωτήριο;» *Η κυριαρχία της υπολογιστικής νόησης.* («Κυριαρχία», αφενός με την έννοια του συνηθισμένου, του αυτονόητου, και αφετέρου με την έννοια αυτού που υποτάσσει τα πάντα στον τρόπο του. Έχει κάθε μέρα και αποφασιστικότερες επιπτώσεις επάνω στον ίδιο τον άνθρωπο. Δηλαδή επιπτώσεις επάνω στην ουσίωση του ανθρώπου: ο άνθρωπος ως άνθρωπος μεταβάλλεται. *Και τον εξευτελίζει.* Τον κάνει «ευτελή» γιατί τον αποσπά από το ίδιο του. *Κάνοντάς τον διαθέσιμο απόθεμα.* Ο άνθρωπος εννοείται ως «ανθρώπινος παράγοντας» και «ανθρώπινο δυναμικό», διαθέσιμο «σύμφωνα με τις ανάγκες». *Μίας άμετρης.* Χωρίς μέτρο και όρια, γιατί εννοεί να υποτάξει τα πάντα άνευ όρων. *«Χρηστικής» νόησης.* Όλα γίνονται εμπειρατά ως «χρήσιμα», όλα υπάρχουν μέσα από μια σκοπιμότητα, επιτελούν μια «λειτουργία». Η βασική σχέση με τα πράγματα του τεχνικού κόσμου καθορίζεται από «οδηγίες χρήσεως». *Με όρους μοντέλων.* Το μοντέλο είναι εκείνη η παράσταση, με την οποία κάτι γίνεται πλέον κατάλληλο για «εφαρμογές». *Μέσω της επιστήμης.* «Επιστήμη» δεν είναι παρά η νόηση που

ενοεί με όρους μοντέλων. *Η φυγή εμπρός στη μη υπολογιστική νόηση.* Η επιστήμη συνδράμει σε μια φυγή... *Οργανώνεται και παγιώνεται σε θεσμό.* Με την «οργάνωση» και με την «παγίωση σε θεσμό» λησμονείται η απαρχή. Η απαρχή συνίσταται στη θέληση για διασφάλιση. Η αλήθεια ενοείται ως *certitudo*. Ο Descartes θέλει να ξεφύγει (φυγή) από μια άβυσσο αμφιβολιών (η φιλοσοφική γλώσσα θα το αποκαλέσει αργότερα «μεθοδική αμφιβολία») αναζητώντας ένα «αρχιμήδειο σημείο» στο *cogito*, δηλαδή στον ίδιο τον άνθρωπο. Αλλά και το νόημα της μοντέρνας πληροφορικής δεν συνίσταται παρά στη διασφάλιση της «ομοιοστασίας» των «συστημάτων». Και η οικολογία ακόμα, και ιδιαιτέρως αυτή, έχει για σύνθημά της την «επιβίωση».

Η *certitudo*, η ομοιοστασία, η επιβίωση δηλώνουν μια φυγή εμπρός σε μια υπολανθάνουσα ανασφάλεια, στην ανομοιοστασία, τελικά στο θάνατο, τα οποία λησμονούν αντιμετωπίζοντάς τα ως «διαταραχές» και «προβλήματα».

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ ΕΙΝΑΙ ΦΑΙΝΟΜΕΝΙΚΑ ΑΣΤΥΝΔΕΤΟ με το πρώτο. Τούτο οφείλεται στο ότι τώρα έχει συμβεί μια «τροπή» (Heidegger: *Kehre*): Ο λόγος είναι πάντοτε για το αυτό, όμως αυτή τη φορά μέσα από το χώρο της «μη υπολογιστικής νόησης». *Το εκπληκτικό.* Για μας που, συνηθισμένοι στην υπολογιστική νόηση καθώς είμαστε, το ριζικά άλλο θα αποτελούσε, εάν μπορούσαμε έστω και να διαισθανθούμε την ύπαρξή του, έκπληξη. *Των Ελλήνων της αρχαιότητας.* Δεν πρόκειται για αρχαιολατρεία, αλλά για ένα νεύμα προς το δρόμο της «άλλης νόησης». *Παραμένει.* Ακόμα και σήμερα, και, «παραμένοντας», μας περιμένει. Η προέλευση, λέει αλλού ο Heidegger, είναι πάντα μια επέλευση. *Ότι ήταν ικανοί.* Οι Έλληνες της αρχαιότητας ήταν «ικανοί». Οι άνθρωποι της τεχνικής είναι εξ ορισμού οι ανίκανοι, οι οποίοι πρέπει να αποκτούν συνεχώς την ικανότητα για την αντιμετώπιση του εκάστοτε επικαίρου «προβλήματος», μέχρις ότου αυτή η ικανότητα αποδειχθεί ανίκανη εμπρός σε ένα πρόβλημα «νέο», που απαιτεί «νέες» λύσεις από «νέους» ανθρώπους. *Να διακρίνουν.* Όχι να «σχεφτούν», όχι να «ερευνήσουν», αλλά να «διακρίνουν». *Το λεκτέο.* Αυτό που παραμένει, περιμένοντας, για να μη χαθεί, το όνομά του. *Ήδη στη συγκαλύψή του.* Πώς μπορεί κάτι να λέγεται και να φανερώνεται, όντας συγχρόνως συγκαλυμμένο; Να είναι αυτό, το «εκπληκτικό των Ελλήνων της αρχαιότητας;» Μέσα από έναν προδράμοντα συγκρατημό. Ο συγκρατημός, συγκρατώντας, αφήνει χώρο και χρόνο για ένα μίλημα διαφορετικό από το συνήθως βιαστικό και άκαιρο μίλημα των ανθρώπων, ανοίγει το δρόμο για να προσληφθεί το «άλλο» μίλημα, του «λεκτέου». Μ' αυτήν την έννοια ο συγκρατημός δεν είναι απλώς παρασκάτση, αλλά ο ίδιος αφ' εαυτού

του προ-δράμει, προετοιμάζει, προνοεί, προφητεύει. Ο προδράμων συγκρατη-
μός ονομάζει την άλλη στάση, άλλη ως προς εκείνην που εννοεί με όρους
μοντέλων, όπου τα πράγματα χάνουν τη δική τους γλώσσα, παύουν να μιλούν,
καθώς τους επιβάλλεται να δηλώνονται με τον κώδικα του εκάστοτε μοντέλου
τους. (Χάρη στην άλλη στάση είναι ο ψυχαναλυτής σε θέση να αφήνει τον
αναλυόμενο να φανερώνεται σαν αυτός που αληθινά είναι). *Ήταν ικανοί για
αυτό διότι τους ανέμενε η γλώσσα τους.* Η «ικανότητά» τους δεν είναι δικό
τους κατόρθωμα, αλλά οφείλεται στο μίλημα της «γλώσσας τους», που τους
«ανέμενε». Δεν πρόκειται βέβαια για τα γνωστά μας «αρχαία ελληνικά» που
γνωρίζουμε μέσα από τη γραμματική και την κλασσική φιλολογία, δηλαδή
μέσα από ένα μοντέλο τους. Για ποια «γλώσσα» πρόκειται εδώ τότε; — *Ο
δομητέος οίκος της παρουσίας των παρόντων*—. Το «δομητέο», το «λεκτέο»,
που ανέμενε τους «Έλληνες της αρχαιότητας» είναι ο «οίκος της παρουσίας
των παρόντων». Αυτό θα πει: Το μίλημα της γλώσσας τους δεν είναι έκφραση
και πληροφόρηση και επικοινωνία, αλλά προπάντων η «γλώσσα τους» στεγά-
ζει την παρουσία των παρόντων στην παρουσίασή της, στην εμφάνισή της,
όπου τα παρόντα παρουσιάζονται σαν αυτά που είναι. *Για να κατοικήσουν,
οικοδομούντες, μέσα του.* Δηλαδή όχι για να «εκφραστούν». Το μίλημα της
γλώσσας αποδίδει στα παρόντα την παρουσία και τη συμπαρουσία τους, τον
κόσμο. Ο άνθρωπος κατοικεί αυτήν την κατοικία χωρίς να βρίσκεται ούτε απ’
έξω της, ούτε από μέσα της, αλλά «οικοδομών» — με τον λόγο του, όταν
αυτός δεν «εκφράζει» «βιώματα», αλλά αφήνει τα παρόντα να παρουσιάζονται
στην παρουσία τους. Στο «ζώνον λόγον έχουν» είναι πρώτα ο λόγος, ο οποίος
κατέχει τη ζωή των ανθρώπων, και όχι αντίστροφα. Ο άνθρωπος δεν είναι η
πηγή του λόγου, αλλά είναι ομο-λογείν προς τον λόγο (Ηρόκλητος).

Με την ευστροφία που κυριαρχεί σήμερα στην ομιλία και στη γραφή. Όπου
δηλαδή η ομιλία και η γραφή είναι θέμα ικανότητας και ταλέντου. *Παραμένει
το, δυσκολότερο, να υπηρετηθεί.* Η «ευστροφία» να σπάσει, και να δεχτεί να
υπηρετήσει, να τεθεί κάτω από μια υπηρεσία. *Ένας απλός, θεμελιακός λόγος.*
Να φανερωθούν τα παρόντα στην πρωτογενή παρουσία τους. *Και ένας τέτοιος
όπου συμβαίνει.* Ένας τέτοιος λόγος «συμβαίνει!» *Να ακουστεί. Να ακουστεί
σαν τέτοιος, και να μην καταχωρηθεί σε μια ήδη υπάρχουσα παράσταση.*

Από βουνό και θάλασσα, από ουρανό και νησί. Από τα πράγματα καθ’
εαυτά, και όχι από «έννοιες», από «βιώματα», από «αναπαραστάσεις», από
«σύμβολα». Από το (ήδη χιλιосуζτημένο) φως. Καθώς η δυτική νόηση α-
ναφέρεται στο φως ως απεικόνιση της αλήθειας — πρβλ. την αλληγορία του
σπηλαίου. *Και την προσφορά του, τα εκάστοτε συγκεκριμένα παρόντα.* Όπως
το εννοεί ο Σεφέρης: «Κατά βάθος είμαστε ζήτημα φωτός». Τα παρόντα στην
παραούσία τους είναι, κατά έναν τρόπο, «ζήτημα φωτός». *Και προπάντων.*

Πριν από τα παρόντα, και πριν από το φως που τα προσφέρει. Από αυτό, το οποίο καθ' εαυτό. Δηλαδή όχι ως συμπτωματικό χαρακτηριστικό του, αλλά «καθ' εαυτό», στο ίδιο του. *Πρώτο επιτρέπει*. Δεν επιτελεί, αλλά «επιτρέπει», αφήνει απολύει. *Φως-φωτεινότητα και σκοτάδι*. Πρόκειται για αυτό το οποίο καθ' εαυτό δεν είναι ούτε φως ούτε σκοτάδι, ούτε τα δημιουργεί, το οποίο δεν είναι καν ον, αλλά «επιτρέπει» το φως, το σκοτάδι, και μαζί τους και τα παρόντα που αυτά «προσφέρουν». Εδώ, σε ένα κείμενο προορισμένο για μια εφημερίδα, τούτο μένει ακατανόμαστο. *Πρέπει να εννοηθεί*. Ούτε να «εισπραχθεί», ούτε να «ερμηνευτεί», ούτε να «ερευνηθεί», αλλά να εννοηθεί, καθιστάμενη εμπειρία. *Όλη η τέχνη και κάθε γνώση*. Δηλαδή κάθε πηγαίο φανέρωμα του κόσμου.

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ HEGEL. (Το κείμενο, γραμμένο το 1969, αναφέρεται προφανώς σε ρεύματα της εποχής —τη «νέα αριστερά», το τότε φοιτητικό κίνημα). Το θέμα της «αναγέννησης του Hegel» είναι φαινομενικά μόνον ασύνδετο με τα προηγούμενα. Στην πραγματικότητα η διαλεκτική είναι ένα καίριο εμπόδιο για την εννόηση του «εκπληκτικού» των «Ελλήνων της αρχαιότητας», γιατί έχει προκαταλάβει τον νου και τον έχει κλείσει για κάθε άλλη νόηση. Η φύση της διαλεκτικής, και μαζί της η ουσιώση της μοντέρνας τεχνικής, πρέπει να αναγνωριστεί, για να μπορέσει η νόηση να ελευθερωθεί από την άκριτη προσκόλληση επάνω τους. Δύσκολα αποσπάται η κυρίαρχη νόηση από τις μυλόπετρες της διαλεκτικής. Δύσκολα... Η κυρίαρχη νόηση, ως κυρίαρχη, είναι σαν τις μυλόπετρες, μέσα από τις οποίες οδηγούνται, συνθλίβονται, κι εξομοιώνονται τα πάντα. *Είναι μυλόπετρες που πλέον γυρίζουν στο κενό*. Η διαλεκτική υπάρχει πλέον ως «δομή». Το «κενό» δεν λέγεται απλώς εν τη ρύμη του λόγου, αλλά, όπως το είδε ο Nietzsche, και το ανέπτυξε ο Heidegger, σ' αυτό το κενό μιλά η μοίρα που λέγεται «ευρωπαϊκός μηδενισμός», γύρω από τον οποίο στρέφονται οι τύχες του σημερινού κόσμου. *Διότι η βασική τοποθέτηση του Hegel, η χριστιανική-θεολογική μεταφυσική του, έχει εγκαταλειφθεί*. Το ρέμα που κινεί τις μυλόπετρες έχει στερέψει. Ο Θεός «είναι νεκρός» (Nietzsche). *Και μόνον μέσα της βρίσκει η διαλεκτική του Hegel το στοιχείο και το κράτημά της*. Η διαλεκτική είναι πλέον ένα άδειο κελύφος, όπως καθετί που έχει χάσει το νόημά του. Τα πάντα είναι σήμερα άδεια κελύφη. Και έχουν ήδη σε τέτοιον βαθμό μεταβληθεί, ώστε και αυτή η παράσταση του κελύφους να μην ανταποκρίνεται στη σημερινή εμπειρία των πραγμάτων. Παραμένει, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το «άδειο». Ο κόσμος περιορίζεται σε κάτι το λιγοστό.

Το ερώτημα παραμένει. Και αντιστέκεται στις «μυλόπετρες». Εάν η βιομηχανική κοινωνία. «Βιομηχανία» δεν είναι μόνον τα εργοστάσια. Υπάρχει η αγροτική βιομηχανία, η τουριστική βιομηχανία, η βιομηχανία του ελεύθερου χρόνου, η βιομηχανία της εκπαίδευσης και της υγείας, η βιομηχανία της κουλούρας. Η «βιομηχανική κοινωνία» εννοεί ακόμη και προπάντων την κοινωνία των ανθρώπων που της προσιδιάζει. Μ' αυτήν την έννοια η «βιομηχανική κοινωνία» είναι ένα όνομα για το υπο-κείμενο όλων όσων υπάρχουν και ισχύουν ως πραγματικότητα στην εποχή της τεχνικής. Που σήμερα θεωρείται η πρώτη και η τελευταία πραγματικότητα. «Πραγματικό» θεωρείται ό,τι προέρχεται απ' αυτήν και καταλήγει σ' αυτήν. Παλαιότερα ονομαζόταν θεός. Εκείνος, που τώρα είναι νεκρός. Δεν μπορεί καν να εννοηθεί επαρκώς με τη βοήθεια της μαρξιστικής διαλεκτικής, δηλαδή κατ' ουσίαν με την μεταφυσική του Hegel. Δεν μπορεί, γιατί η ίδια η μαρξιστική διαλεκτική συνιστά ουσιακό στοιχείο της «βιομηχανικής κοινωνίας». Η μέθοδος της διαλεκτικής διαμεσολάβησης υπεκφεύγει τα φαινόμενα. Η διαλεκτική διαμεσολάβηση αποφεύγει τα φαινόμενα με το να καταφεύγει από το ένα, που το ονομάζει «θέση», στο άλλο, που το ονομάζει «αντίθεση» κ.ο.κ. (π.χ. την ουσίωση της μοντέρνας τεχνικής). Μια νόηση που εννοεί τον εαυτό της ακριβώς ως «διαμεσολάβηση» δεν είναι ποτέ σε θέση να σταθεί στο φαινόμενο της μοντέρνας τεχνικής και να το εμπειραθεί στο ίδιο του. Παρεμπιπτόντως: «Φαινόμενο» για τον Heidegger δεν σημαίνει λοιπόν ένα αισθητηριακά ή νοητά αντιληπτό δεδομένο, κάτι που «φαίνεται», αλλά εμπειρία μιας ουσίωσης. Η απλή οξυδέρκεια. Ως ικανότητα την οποία «διαθέτει» το «υποκείμενο», όπως η «ευστροφία» που αναφέρθηκε προηγουμένως. Δεν είναι κανένας δρόμος προς αυτό που ακόμα λαθαίνει τη νόησή μας. Η «οξυδέρκεια» ανήκει στο χώρο του υποκειμένου, και τελικά στη διασφάλιση της ταυτότητάς του. Όσο αυτός ο περιορισμός παραμένει κυρίαρχος, θα παραμένει σε λήθαργο και ό,τι τον ξεπερνά. Η επανάσταση. Εδώ αυτή η λέξη δεν πρέπει να ακουστεί σαν κάτι που επέρχεται με ταραχές και τυμπανοκρουσίες, και που αποτελεί «είδηση». «Η δροσιά πέφτει στο χορτάρι όταν η νύχτα βρίσκεται στην πιο σιωπηλή της ώρα... Οι σιγαλότερες λέξεις είναι αυτές που φέρουν την καταιγίδα. Ιδέες, που έρχονται με πόδια περιστεριών, κατευθύνουν τον κόσμο» (Nietzsche, Zarathustra, Die stillste Stunde). Στη νοοτροπία. Δεν πρόκειται δηλαδή για μια νέα πίστη σε ένα νέο ύψιστο. Η «επανάσταση» αφορά τη «νοοτροπία», που είναι κάτι πολύ ριζικότερο, γιατί συνεπάγεται την αλλαγή του ίδιου του «τρόπου», της ίδιας της ταυτότητας του νοούντος όντος. Η οποία επίκειται στον άνθρωπο. «Επίκειται», και δεν είναι αποτέλεσμα της ανθρώπινης πρωτοβουλίας. Στο «επίκειται» μιλά το «λεκτέο», που «αναμένει» τον άνθρωπο για να λεχθεί. Δεν έχει ακόμη προετοιμαστεί. Και δεν πρέπει να βιάζει κανείς κάτι το άκαιρο. Μια

δημόσια τοποθέτηση δεν είναι επύκαιρη. Αυτό δεν το γνώριζε ο Heidegger το 1933, όταν ανέλαβε την πρωτανεία του πανεπιστημίου του Freiburg φιλοδοξώντας να «διαφωτίσει» το ναζιστικό κίνημα μέσω μιας αναμόρφωσης των γερμανικών πανεπιστημίων.

Η διαλεκτική είναι η δικτατορία του απροβλημάτιστου. Το «του απροβλημάτιστου» είναι γενική υποκειμενική: Το «απροβλημάτιστο» είναι αυτό που ασκεί μια «δικτατορία», απαγορεύοντας, π.χ. με τις υπεκφυγές της «διαλεκτικής διαμεσολάβησης», την παραμονή σε ένα πρόβλημα. Στα δίχτυα της πνίγεται κάθε πρόβλημα. Η ατμόσφαιρα της διαλεκτικής, στο αίτημα της οποίας ανταποκρίνεται η «αλλαγή» του κόσμου με την «τεχνικοποίηση της γλώσσας», η ατμόσφαιρα της «βιομηχανικής κοινωνίας», είναι «ασφυκτική» —όπου ασφυκτιά και αυτή ακόμη η ασφυξία: λησμοσύνη.

Η ΠΛΑΝΗ, ΟΤΙ ΤΟ ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΟ και η εκλογίκευση (έκπτωση της μαγείας) του κόσμου. Δεν πρόκειται απλώς για το πένθος μιας έκπτωσης. Το «έκπτωτο» χαρακτηρίζει εδώ την στην «εκλογίκευση του κόσμου» λανθάνουσα «μαγεία» του κόσμου. Και το λανθάνον είναι μια παρουσία! Είναι καθ' εαυτά κάτι το ορθολογικό. Μετά τον εντοπισμό της φύσης της διαλεκτικής στη βιομηχανική κοινωνία γίνεται νύξη για μια δυνατότητα απελευθέρωσης απ' αυτήν, πάντα προσβλέποντας στο «εκπληκτικό των Ελλήνων της αρχαιότητας». Η «πλάνη» έγκειται στο ότι η ουσίωση του ορθολογικού ταυτίζεται με το ίδιο το ορθολογικό. Η πλάνη δηλαδή λέει: είναι λογικό να σκέφτεσαι λογικά! Η λογική είναι «λογική»! Παραμένει εκτεθειμένη στο ερώτημα για την προέλευση του ορθολογισμού. «Προέλευση» δεν σημαίνει εδώ την ιστορική-φιλοσοφική καταγωγή του ορθολογισμού, αλλά την ίδια την ουσίωσή του. Και αυτή δεν μπορεί να είναι κάτι το ορθολογικό. Γιατί να υποστηρίζεται κάτι τέτοιο είναι σαν να επικροτείται η προσπάθεια του πνιγόμενου να κρατηθεί από τα ίδια του τα μαλλιά. Το cogito του Descartes, και ακόμα περισσότερο το πνεύμα της βιομηχανικής κοινωνίας, συμπλέει ακριβώς με το ναυαγό στη Θάλασσα της αμφιβολίας, που αρπάζεται και κρατιέται από τον εαυτό του. Cogito σημαίνει: ο άνθρωπος είναι η αρχή και το έδαφος για τον άνθρωπο. Τούτο όμως συνεπάγεται ένα ολέθριο κλείσιμο του ανθρώπου στον εαυτό του.

Εδώ ακριβώς είναι, που η «άλλη νόηση» συνιστά ένα άνοιγμα. Τούτο εκφράζεται σε πολλές ρήσεις του Heidegger: Ο ορθολογισμός δεν είναι κάτι το ορθολογικό· το ερώτημα για την ουσίωση του ανθρώπου δεν είναι ερώτημα για τον άνθρωπο· η ουσίωση της γλώσσας δεν είναι κάτι το γλωσσικό· το ερώτημα για το Είναι δεν ερωτά για ένα ον.

(Κατά έναν τρόπο και η ψυχανάλυση πρέπει να ενοηθεί σαν ένα τέτοιο άνοιγμα. Γιατί ό,τι ειπώθηκε ισχύει και για το χώρο της ψυχολογίας: η ψυχή δεν είναι κάτι το ψυχικό, δεν αποτελεί αντικείμενο της ψυχολογίας, που ορίζεται από τη διαλεκτική συνείδησης/ασυνείδητου, από τα «βιώματα» του «υποκειμένου» και από τις «διαπροσωπικές» του σχέσεις. Αυτή η ψυχανάλυση, παραμένει ακόμα ανέκπτυκτη).

